

Revideret udgave



Forslag til ny møntrække

3. udgave, 2. oplag, 1989.

Udgivet første gang 1984 af Danmarks Nationalbank.

Trykt i Danmarks Nationalbank, Seddeltrykkeriet.

København 1989.

Omslaget:

Reliefgravure 1984 af model til den ny 50-øremønt.

Modellen afviger på enkelte uvæsentlige områder fra den endelige udformning af mønten.

Forslag til ny møntrække

DANMARKS NATIONALBANK 1989



Flere mønter er gennem mange år udformet nogenlunde uændret. Den nuværende 1-krone har således helt samme størrelse og farve som den første 1-krone fra 1875. Også den kunstneriske udformning har iøjnefaldende lighedspunkter, bl.a. ved motivvalget.

Hvorfor skal møntrækken ændres?

Den nuværende møntrække har rødder mere end 100 år tilbage. I 1875 afløste kronemøntfoden rigsdaler og skilling, og krone- og øremønterne så dagens lys. Blandt de ny mønter var 1-kronemønten, der i dag – over 100 år senere – ser ud praktisk taget som dengang; kun er ædelmetallet sølv afløst af det langt billigere kobbernikkel, som udseendemæssigt minder om sølv. Også 10-øren og 25-øren har i store træk været uforandrede gennem en lang årrække, idet de fik deres nuværende udformning for over 60 år siden – i 1924.

Grundstammen i møntrækken er således udformet på en tid, hvor de vigtigste mønter havde en ganske anden købekraft end nu, og hvor deres rolle i møntsystemet derfor var helt anderledes. Alligevel er man hidtil veget tilbage fra at ændre udformningen af disse de hyppigst anvendte mønter, da overgang til nye størrelser trækker en række ulemper og udgifter med sig. Det har så til gengæld betydet u hensigtsmæssige begrænsninger for udformningen af de nye mønter, som udviklingen har nødvendiggjort. 5-kronemønten fra 1961 er

således en stor og upraktisk mønt, der er kostbar både at fremstille og håndtere i omsætningen, og 10-kronemønten fra 1980 ligger i størrelse så tæt på 1-kronen, at forvekslinger er nærliggende.

Vi står derfor nu med en møntrække, hvor mønterne gennemgående er for store samtidig med, at flere af dem i størrelse og materialevalg adskiller sig for lidt fra hinanden og derfor giver anledning til stadigt besvær og irritation i den daglige omsætning.

Man kan måske sige, at det er fejl og mangler, vi har vænnet os til og lært at leve med. De åbenbare svagheder ved møntrækken kan derfor nok ikke i sig selv berettige til drastiske forandringer, da der vil være ikke ubetydelige udgifter forbundet med overgangen til nye møntstørrelser. Behovet for grundlæggende ændringer bliver imidlertid påtrængende, når der skal foretages tilpasninger af de pålydende værdier, der indgår i møntrækken, altså når vi skal have nye møntværdier ind i systemet.

Af flere grunde er tiden nu inde til at indføre mønter med nye værdier.

En af årsagerne er, at vi i løbet af ikke så mange år skal have en ny seddelserie, og det vil da ikke være hensigtsmæssigt at opretholde 20-kronesedlen, der efterhånden har for ringe købekraft for en seddel og er uforholdsmæssig dyr at fremstille. Den bør derfor forinden være afløst af en mønt. 20-kronesedlen svarer i øvrigt til den højeste møntværdi i flere andre lande, hvor f.eks. den tyske 5-mark modsvarede ca. 19 kroner og den svejtsiske 5-franc godt 23 kroner. Disse mønter er ikke nye, men har tværtimod for år tilbage afløst sedler af samme værdi i de pågældende lande. I historisk perspektiv er også i Danmark en købekraft svarende til 20 kroner normalt blevet modsvaret af en mønt og ikke af en seddel. I 1961 var således købekraften af 5-kronemønten, der da afløste den tidligere 5-kroneseddel, nogenlunde som 36 kroner i 1988. Når vi i dag har en seddel med en så forholdsvis lav værdi som 20 kroner, er det ikke udtryk for rationelle overvejelser, tværtimod, men er en følge af træghed i tilpasningen af seddel- og møntsystemet til inflationen.

I den kommende nye seddelserie påregnes den mindste seddel da også at få et pålydende på 50 kroner. Vi kommer dermed på linie med en række andre lande, hvor man allerede nu har en mindste



I lande med lav inflation har man for længst fået mønter med en værdi svarende til 20-kronesedlen.

seddel med en værdi nogenlunde svarende til 50 danske kroner. Som nærtliggende eksempler kan nævnes Norge, England, Tyskland og Svejts.

Praktiske hensyn i forbindelse med den ny seddelserie og den almindelige prisudvikling stiller altså krav om mønter med højere værdi end 10-kronemønten.

Den kraftige inflation gennem især 1970'erne, hvor priserne steg med gennemsnitlig 10 pct. om året, har samtidig betydet, at værdien af de mindste mønter – 5-øren og 10-øren – er blevet stærkt udhulet og nu er langt mindre, end det var tilsigtet, da man i 1972 ved afskaffelsen af 1-øren og 2-øren besluttede fortsat at opretholde 5-øren. Til illustration af prisudviklingens betydning for møntvæse-



5-kronemønten havde, da den blev sat i omløb i 1961, samme købekraft som 36 kroner i 1988. Den modsvarede således dengang betydeligt mere end værdien af den nuværende mindste seddel, 20-kronesedlen.

net kan det nævnes, at 1-øren, der helt fra krone- og øremønternes indførelse i 1875 var mindste mønt, i 1914 – ved 1. verdenskrigs udbrud – havde en værdi svarende til omkring 35 øre i dagens penge.

De mindste mønter synes da også at have udspillet deres rolle i penge-systemet, og de er uden økonomisk betydning, men til stadigt besvær for borgerne, forretningerne og pengeinstitutterne. Hertil kommer, at både 5-øren og 10-øren koster betydeligt mere end deres pålydende at fremstille, uden at samfundet får noget til gengæld for udgiften.

Der er derfor behov for en gennemgribende ændring af mønt-rækken både ved tilkomst af nye mønter med højere pålydende end nu og ved afskaffelse af overflødiggjorte mønter med lav værdi.

Bortfaldet af de mindste mønter har kun betydning ved kontant-betaling. Priser – og også beløb, f.eks. på checks og i regnskabsmæs-sige opgørelser – kan fortsat angives i hele øre. De principper, som har været gældende siden afskaffelsen af 1-øren og 2-øren, vil således fortsat skulle anvendes; dog skal afrundingsreglerne selvfølgelig til-passes værdien af den nye mindste mønt.

Hvordan skal en ny møntrække være?

Da det ikke er muligt på acceptabel måde at indpasse nye mønter i det bestående system, er det nødvendigt at foretage den længe udsudte gennemgribende modernisering af møntvæsenet. Opgaven er så at nå frem til en ny møntrække, der både med hensyn til pålydende værdier og til de enkelte mønters udformning er så praktisk anvendelig i det daglige som overhovedet muligt. Samtidig skal møntrækken være fremtidssikret, således at grundstrukturen kan opretholdes uforandret i mange år fremover, så der ikke i løbet af få år igen bliver behov for at ændre på mønterne.

Helt afgørende for en rationel, velfungerende møntrække er, at man umiddelbart kan bedømme, hvad det er for en mønt, man får i hånden. Selve møntens udseende skal altså fortælle det, uden at det er nødvendigt at læse værdien, som dog selvfølgelig skal være anført på mønten. Til at opnå denne umiddelbare opfattelse af den enkelte mønt i forhold til andre står forskellige midler til rådighed. En vigtig metode er forskelle i størrelse, hvor erfaringen både herhjemme og i udlandet viser, at der helst skal være en forskel på omkring 15 pct. i diameter, for at to mønter kan adskilles alene på grundlag af størrelsen.

Der er imidlertid forholdsvis snævre grænser for mønters størrelse, da de hverken må blive for små eller for store. Med det antal mønter, som et møntsystem kræver, er forskelle i størrelse ikke tilstrækkelig til adskillelse. Andre hjælpemidler må tages i brug. Her spiller farven en vigtig rolle. Almindeligt forekommende er tre farver: gullig, således som det tidligere kendtes herhjemme fra 1- og 2-kronemønterne, sølvfarvet, der normalt er kobbernikkel, og endelig rødbrun af møntbronze (kobber). Til yderligere understregning af forskelle kan mønterne fremstilles med glat eller rillet rand, de kan gøres kantede eller kan forsynes med hul, som der er tradition for i Danmark, og de kan gøres særlig tykke, således som det kendes fra 10-kronemønten.

Anvendelsen af disse forskellige fremhævende kendetegn hænger bl.a. sammen med det antal mønter, som møntrækken indeholder. Spørgsmålet om de pålydende værdier i møntrækken – og dermed antallet af mønter – har derfor været indgående drøftet i de senere år. Internationale undersøgelser og analyser peger samstemmende

på, at det ud fra alle hensyn bedste resultat opnås ved en mønt-række, der er en stadig gentagelse af værdierne 1, 2 og 5, altså

1, 2, 5, 10, 20, 50, 100 osv.,

idet dog „2” kan erstattes med „2½”, uden at rækkens egenskaber forringes.

Afgørende for antallet af mønter i den nye møntrække har således været fastsættelsen af henholdsvis den laveste og højeste møntværdi.

For den mindste mønt står valget mellem 10-øren og 25-øren, mens mellemløsninger ikke er praktisable. Nærmere overvejelser viser med al tydelighed, at det ikke vil være forsvarligt at opretholde 10-øren. Det skyldes bl.a., at mønten koster betydeligt mere end sit pålydende at fremstille. Hertil kommer, at 10-øren – på samme måde som 5-øren – synes at have mistet sin økonomiske betydning, noget der kommer til udtryk i det store svind af mønten i omsætningen. Endelig har man andre steder allerede nu en mindste mønt med en værdi, der væsentligt overstiger 10 øre, og det må derfor påregnes, at denne møntværdi i givet fald snart vil skulle udgå. Det vil således ikke være hensigtsmæssigt at basere en helt ny møntrække på 10-øren, og 25-øren er derfor foreslået som den mindste mønt.

Med hensyn til spørgsmålet om værdien af den højeste mønt har svaret ikke været ubetinget klart. Det har været uden for diskussion, at 20-kronesedlen skulle afløses af en mønt, men flere forhold kunne tale for at tage det yderligere skridt også at lade 50-kronesedlen udgå til fordel for en mønt. Foreløbig er det dog besluttet at blive stående ved 20-kronen som højeste mønt. Den foreslåede nye møntrække rummer således i alt 7 værdier nemlig

25 øre, 50 øre, 1 kr., 2 kr., 5 kr., 10 kr., 20 kr.

Ved første øjekast vil nogen måske synes, at møntrækken kommer til at indeholde for mange mønter, og navnlig at nogle af de foreslåede møntværdier er overflødige. Til antallet er kun at sige, at vi gennem størstedelen af kronemøntfodens historie har haft en møntrække med 7 mønter, i en periode endda 8 mønter, uden at det blev opfattet som for mange. Erfaringerne rundt om i lande med tilsvarende møntrækker med hensyn til de pålydende værdier har i øvrigt overalt været gode og bekræftet, at der ad den vej opnås en god og hensigtsmæssig møntserie.

Størrelse og farve på de nye mønter

Udgangspunktet for overvejelserne om størrelse og farve på de nye mønter og om anvendelsen af andre mulige kendetegn har til stadighed været, at der skulle skabes en række mønter, som klart adskilte sig fra hinanden, og hvor også risikoen for forveksling med udenlandske mønter var mindst mulig. Endvidere er der lagt stor vægt på, at de nye mønter skal kunne holde uændrede i mange år, også selv om de økonomiske forhold i samfundet skulle forandres og prisniveauet ændre sig væsentligt. Sagt med andre ord, møntrækken skal være velfungerende, således som den ser ud, når den indføres, men den skal også være fleksibel og på smidig måde muliggøre tilkomst af nye mønter og andres forsvinden, hvis udviklingen med tiden måtte gøre det nødvendigt.

Denne fleksibilitet er opnået ved at opdele møntrækken i tre forskellige serier med hver sin farve.

Det har her været naturligt at fremstille de mindste mønter i bronze, der alle steder anvendes til de mindst værdifulde mønter. 25-øren og 50-øren er derfor rødbrune.

For de større mønters vedkommende er der ikke på samme måde faste traditioner for anvendelsen af henholdsvis de gullige og de sølvfarvede metallegeringer. Imidlertid har man tidligere i Danmark haft gule mønter, og farven blev da benyttet til de højeste værdier, der dengang var 1-kronen og 2-kronen. Det er derfor i overensstemmelse med danske traditioner, når den gullige farve anvendes til



I årene 1924-59 fremstilledes de højeste møntværdier i den gullige aluminiumsbronze.



Tidligere var 5-øren en stor mønt – endog lidt større end den langt mere værdifulde 1-krone.

10-kronen og 20-kronen, mens mellemværdierne – 1 kr., 2 kr., og 5 kr. – fremstilles i det sølvfarvede kobbernikkel.

Møntrækken kommer herved til at minde om mønterne, som de så ud i mellemkrigstiden. Men det understreger på sin vis, at man tilbage i tiden rent intuitivt, uden større videnskabelige undersøgelser, udmærket var klar over, hvordan en god møntrække skulle se ud. Den største svaghed ved denne gamle møntrække var, at nogle mønter var upraktisk store, idet man havde drevet størrelsesforskellene til det yderste. De fleste husker formentlig stadig den gamle, meget store 5-øre, hvor størrelsen var helt ude af trit med møntens værdi. I den nye møntrække har man begrænset forskellene i størrelse til det, som med nutidens viden og erfaringer betragtes som tilstrækkeligt til umiddelbart at kunne adskille ensartede mønter. Mellem mønterne i de enkelte serier er der derfor en ret ensartet forskel i diameter på ca. 15 pct.

Kobbernikkelmønterne har frembudt særlige vanskeligheder, da denne legering er langt den mest udbredte til møntformål. Det betyder – med mange lande, der hver især udsender mønter – at det i praksis er umuligt at fremstille mønter, som ikke findes med samme størrelse i andre lande. Selv om de nye mønter størrelsesmæssigt adskiller sig fra vore nabolandes, er kobbernikkelmønterne forsynet med hul, som er et traditionelt dansk supplerende kendetegn, for ad denne vej at begrænse forvekslingsmulighederne i forhold til danske og udenlandske mønter af nogenlunde samme størrelse. Der er også grund til at bemærke, at 2-kronen og 20-kronen har fået en særlig markant rand med afbrudt rifling, noget der hermed ses for første gang på danske mønter.

Den kunstneriske udformning af mønterne

Det stiller store kunstneriske krav at udfylde en mønts begrænsede areal. Der skal anføres nogle få nødvendige oplysninger som værdi og landenavn, men derudover er der ikke egentlige krav. Alligevel sætter traditioner og vaner i praksis ret snævre grænser for mulighederne, og kunstnerens opgave er da at forene disse ting på en æstetisk tiltalende måde.

Opgaven bliver særlig vanskelig, når mønten forsynes med hul, som skal indgå naturligt i helheden. Gode løsninger i den henseende frembyder motiver fra vikingetiden, hvor ornamentikken var særlig koncentreret om rundede former (spiraler), ofte med udgangspunkt i hullet. Inspirationen til udformningen af den centrale del af bagsiden på 1-, 2- og 5-kronemønterne, den plads som ikke optages af de faktuelle oplysninger om værdi og land, er da også hentet i vikingeorndamentikken. Bagsiden på disse mønter symboliserer derved vor nordiske baggrund.



Det kronede navnetræk kan fremstilles i stærkt forskellig udformning på samtidige mønter.

Forsiderne er – ligesom bagsiderne – ens udformet på de tre mønter. Som forsidemotiv er benyttet Dronningens navnetræk og kronen som symbol for monarkiet. Navnetrækket er gengivet tre gange omkring midterhullet med navnetrækkene parvis knyttet sammen af en krone i fremtrædende udformning. De sammenknyttede navnetræk og kroner danner tilnærmelsesvis en cirkel, der på en harmonisk måde omslutter hullet i møntens midte.

Dronningens navnetræk, monogrammet, er således ud fra praktiske hensyn gengivet i tilpasset form, der afviger fra den gængse fremstilling. Dette er imidlertid helt i overensstemmelse med traditionerne på møntområdet, og der er endda eksempler på, at Dronningens (Kongens) navnetræk gives helt forskellig udformning på mønter, der udsendes samtidig. Fremstillingen af monogrammet i 3-dobbelt udførelse har i øvrigt rødder tilbage i dansk mønthistorie.

Den runde ornamentik er videreført på 10- og 20-kronemønterne, hvor den som mønster omgiver rigsvåbenet – de tre løver under en krone – på bagsiden. Den benyttede gengivelse af det danske våben svarer ikke til den sædvanlige udformning, men dansk mønthistorie viser endog meget store forskelle i fremstillingen af rigsvåbenet, og vi holder os således inden for de lange traditioner for frihed også på dette område. Denne frihed giver utvivlsomt også de kunstnerisk mest levende og dermed mest tilfredsstillende resultater.

Forsiden af 10- og 20-kronen bærer – som der er tradition for på de højeste værdier i møntrækken – statsoverhovedets portræt.

De mindste mønter – 25-øren og 50-øren – danner den tredje serie i møntrækken. Også mønterne i denne serie er ens bortset fra størrelse og værdiangivelse. Disse – også størrelsesmæssigt – ret små mønter indeholder som bagside alene værdien anført som tal, hvor de to cifre delvis dækker hinanden, og endvidere „øre” i bogstaver. Hovedmotivet på forsiden er en kongekrone, der symboliserer Danmark som monarki, og her er også angivet landenavn og udmøntningsår.

Endvidere findes på alle syv mønter et lille hjerte, der er møntmærke for Den Kgl. Mønt. Endelig er mønterne forsynet med navnebogstav for henholdsvis chefen for Den Kgl. Mønt (møntmesteren), for medaljøren samt for tegneren Johan Alkjær, som har forestået den kunstneriske udformning.

Gennemførelse af møntreformen

I december 1988 vedtoges en ny møntlov, som bemyndiger industriministeren til efter forhandling med Danmarks Nationalbank at lade præge og udstede mønter.

I marts 1989 udstedtes en kgl. anordning, som indebærer, at 5- og 10-øren ophører med at være gyldige betalingsmidler fra og med 1. juli 1989, og at der sættes en 50-øre og en ny 10-krone i omløb den 3. juli 1989.

I maj 1989 fastlagdes tidsplanen for den resterende del af møntreformen således:

Maj/juni 1990: Udsendelse af 20-kronemønten.

Udskiftning af 5-kronen med ny type.

Maj/juni 1991: Udskiftning af 25-øren med ny type.

Medio 1993: Udskiftning af 1-kronen med ny type.

Der er ikke truffet beslutning om, hvorvidt der senere skal indføres en 2-kronemønt.

Beskrivelse af de enkelte mønter

På de følgende sider er de enkelte mønter gengivet i stregtegninger. Tegningerne svarer ikke i alle detaljer til den endelige udformning af mønterne.

For 10-kronen og 50-øren er de angivne specifikationer endelige. For de øvrige mønter er den angivne diameter, randtykkelse og vægt foreløbige skøn. Præcise specifikationer vil først kunne angives, når der foreligger produktionsmæssige erfaringer.

20 kroner



Farve: Gullig

Materiale: Aluminiumsbronze

(92 vægtdele kobber, 6 vægtdele aluminium
og 2 vægtdele nikkel)

Diameter: 27,00 mm

Randtykkelse: 2,30 mm

Vægt: 9,35 gram

Rand: Afbrudt rifling

Forsidepræg: Hendes Majestæt Dronningens profilportræt, langs randen en ring og inden for denne: MARGRETHE II DANMARKS DRONNING. Mellem II og DANMARKS er indskudt møntmærket, et hjerte. Forneden udmøntningsårstallet.

Bagsidepræg: I midten de tre danske løver omgivet af en cirkelformet ramme under en krone. Forneden 20 KRONER. Arealet uden om de danske løver mellem kronen foroven og værdiangivelsen forneden udfyldes af en ornamentik.

10 kroner



Farve: Gullig

Materiale: Aluminiumsbronze

(92 vægtdele kobber, 6 vægtdele aluminium
og 2 vægtdele nikkel)

Diameter: 23,35 mm

Randtykkelse: 2,30 mm

Vægt: 7,00 gram

Rand: Glat

Forsidepræg: Hendes Majestæt Dronningens profilportræt, langs randen en ring og inden for denne: MARGRETHE II DANMARKS DRONNING. Mellem II og DANMARKS er indskudt møntmærket, et hjerte. Forneden udmøntningsårstallet.

Bagsidepræg: I midten de tre danske løver omgivet af en cirkelformet ramme under en krone. Forneden 10 KRONER. Arealet uden om de danske løver mellem kronen foroven og værdiangivelsen forneden udfyldes af en ornamentik.

5 kroner



Farve: Sølvfarvet

Materiale: Kobbernikkel

(75 vægtdele kobber, 25 vægtdele nikkel)

Diameter: 28,50 mm

Randtykkelse: 2,00 mm

Vægt: 9,20 gram

Rand: Riflet

Forsidepræg: Hendes Majestæt Dronningens navnetræk gengivet tre gange knyttet sammen af tre kroner. I midten et hul, der kantes af en ring. Forneden, under navnetrækket, udmøntningsårstallet. Over de to øvrige navnetræk er angivet møntmærket, et hjerte. Langs randen en ring.

Bagsidepræg: I midten et hul omgivet af en ring og uden om denne en ornamentik. Foroven 5 KRONER. Forneden DAN-MARK. Mellem værdiangivelsen og landenavnet begge steder et hjerte. Langs randen en ring.

2 kroner



Farve: Sølvfarvet

Materiale: Kobbernikkel

(75 vægtdele kobber, 25 vægtdele nikkel)

Diameter: 24,50 mm

Randtykkelse: 1,80 mm

Vægt: 6,10 gram

Rand: Afbrudt rifling

Forsidepræg: Hendes Majestæt Dronningens navnetræk gengivet tre gange knyttet sammen af tre kroner. I midten et hul, der kantes af en ring. Forneden, under navnetrækket, udmøntningsårstallet. Over de to øvrige navnetræk er angivet møntmærket, et hjerte. Langs randen en ring.

Bagsidepræg: I midten et hul omgivet af en ring og uden om denne en ornamentik. Foroven 2 KRONER. Forneden DAN-MARK. Mellem værdiangivelsen og landenavnet begge steder et hjerte. Langs randen en ring.

1 krone



Farve: Sølvfarvet

Materiale: Kobbernikkel

(75 vægtdele kobber, 25 vægtdele nikkel)

Diameter: 20,25 mm

Randtykkelse: 1,60 mm

Vægt: 3,70 gram

Rand: Riflet

Forsidepræg: Hendes Majestæt Dronningens navnetræk gengivet tre gange knyttet sammen af tre kroner. I midten et hul, der kantes af en ring. Forneden, under navnetrækket, udmøntningsårstallet. Over de to øvrige navnetræk er angivet møntmærket, et hjerte. Langs randen en ring.

Bagsidepræg: I midten et hul omgivet af en ring og uden om denne en ornamentik. Foroven 1 KRONE. Forneden DAN-MARK. Mellem værdiangivelsen og landenavnet begge steder et hjerte. Langs randen en ring.

50 øre



Farve: Rødbrun

Materiale: Bronze

(97 vægtdele kobber, 2 ½ vægt del zink og
½ vægt del tin)

Diameter: 21,50 mm

Randtykkelse: 1,55 mm

Vægt: 4,30 gram

Rand: Glat

Forsidepræg: I midten en kongekrone, foroven omkring korset i kronen udmøntningsårstallet. Forneden DANMARK. Langs randen en ring.

Bagsidepræg: I midten værdiangivelsen 50, derunder: ØRE og ovenover som dekoration et hjerte. Forneden møntmærket. Langs randen en ramme med 4 indadbøjninger.

25 øre



Farve: Rødbrun

Materiale: Bronze

(97 vægtdele kobber, 2 ½ vægt del zink og
½ vægt del tin)

Diameter: 17,50 mm

Randtykkelse: 1,40 mm

Vægt: 2,60 gram

Rand: Glat

Forsidepræg: I midten en kongekrone, foroven omkring korset i kronen udmøntningsårstallet. Forneden DANMARK. Langs randen en ring.

Bagsidepræg: I midten værdiangivelsen 25, derunder: ØRE og ovenover som dekoration et hjerte. Forneden møntmærket. Langs randen en ramme med 4 indadbøjninger.